KÄSIOHJELMA

Polkuja Myhinpäähän

Kuunnelma kylätarinoista

KYLÄRAITTIEN TAIDEMUSEO

POLKUJA MYHINPÄÄHÄN

Kuunnelma tehtiin Kyläraittien taidemuseo -hankkeessa Rautalammilla, Myhinpään seudulla kesällä ja syksyllä 2023. Hankkeen aikana kerättiin kyläläisten kirjoituksia ja kokoonnuttiin kertomaan tarinoita, joiden pohjalta kuunnelma käsikirjoitettiin ja äänitettiin. Kuunnelmassa liikutaan erilaisilla poluilla ja elämänpoluilla eri aikakausilla.

Käsikirjoitus: Jaana Jalkanen, Kaisa Naukkarinen, Satu Pirhonen, Katja Väänänen

Ohjaus: Katja Väänänen

Tarinoiden ja runojen kirjoittajat: Jaana Jalkanen, Matti Manninen, Jones Oksanen, Tiina Oksanen, Satu Pirhonen, Kielo Puranen, Hannu Aalto, Sari O'Meagher, Anja Pessala, Matti Pellinen

Kuunnelmassa on hyödynnetty myös hankkeen tapaamisissa kerrottuja tarinoita, Frans ja Ester Viinikaisen haastattelutallennetta sekä Kaija ja Matti Viinikaisen haastattelua.

Lukijat: Hannu Aalto, Jaana Jalkanen, Janne Jalkanen, Tarja Matilainen, Kaisa Naukkarinen, Osma Naukkarinen, Jones Oksanen, Satu Pirhonen, Kielo Puranen, Katja Väänänen

Laulu: Tarja Matilainen
Sello: Henriikka Pitkonen
Haitari: Enni Kupari, Jussi Pessala

Äänitys: Kaisa Naukkarinen
Äänisuunnittelu ja editointi: Ville Kotka, Kaisa Naukkarinen

Käsiohjelma: Kaisa Naukkarinen

Kuunnelma on vapaasti kuunneltavissa Rautalammin museon sivuilla. Suosittelemme sen kuuntelua esimerkiksi kyläpolkua kävellen tai vaikka laiturinnokassa köllötellen. Tähän käsiohjelmaan on koottu kuunnelman tarinoihin liittyvää taustatietoa, kirjoittajien kommentteja ja hiukan sellaistakin, mikä ei varsinaiseen kuunnelmaan mahtunut mukaan.

1. Kuuntelen halki maiseman ulapalta kaikuvaa kuikan huutoa

Satu Pirhonen: ”Kuikka on todella vanha laji, niitä on ollut olemassa jo 40 miljoonaa vuotta sitten. Kuikat ovat upean näköisiä, kuin frakkipukuisia herroja, ja fiksujakin. Olen tarkkaillut niitä kun ne saalistavat ja tekevät yhteistyötä. Kuikan ääni kiinnittää minut näihin maisemiin. Se kuuluu tänne. Armisvedestä on tullut kotiveteni.”

”Kun olin etsimässä tonttia vuonna 2017, kävin täällä jokaisen lapseni kanssa erikseen. Lähtiessämme nuoremman tyttäreni kanssa matkaan Kuopiosta ilma oli hyvä, mutta perille päästyämme täällä satoi kaatamalla. Tyttäreni kiipesi rannassa olevalle isolle kivelle ja istui siinä pitkään. Tilanne on jäänyt elävästi ja vahvasti mieleen.”

2. Olemme hämäläisten ja savolaisten rajaseudulla

Seudun historiasta kertovat muun muassa kivikautiset asuinpaikat, kalliomaalaukset sekä kaskenpolttajien jälkeensä jättämät kiviröykkiöt. Vanha Hämeen ja Savon raja kulki Rautalammin poikki. Se näkyy yhä paikannimissä (mm. Hämeenniemi ja Savonjoki). Ensimmäinen asiakirjoissa mainittu maata viljelevä talollinen Rautalammilla oli Antti Häkkinen, joka perusti talonsa Vahvaselle (Häkkilään) vuonna 1548.

Sammal-Kalleksi kutsuttu Kalle Hänninen on kertonut Häkkilässä sijaitsevasta ”noitakivestä”, johon kaiverrettuihin kuppeihin hänen äitinsä oli yhdessä toisen kylän eukon kanssa vienyt muun muassa maitoa ja nahankappaleita kiitosuhriksi lehmän poikimisen jälkeen.

3. Hevonen puuskuttaa höyryä sieraimistaan pakkasmetsässä

Tarina perustuu Viljo Oksasen kokemuksiin metsätöissä 14-vuotiaana. Jones Oksanen: ”Viljo-isä syntyi kesäkuussa 1925 Hämeenniemen kymmenhenkisen lapsikatraan vanhimpana. Muutama hänen kertomansa sattumus tai tarina on vaikuttanut omiin asenteisiini ja ajatuksiini läpi lapsuuden, nuoruuden ja aikuisiän.”

Metsätyöt muodostivat monelle pientilalle tärkeän toimeentulon lähteen. Metsätöihin lähdettiin usein jo nuorena. Puut ajettiin järvien rannoille hevosella. Se oli fyysisesti raskasta työtä sekä miehille että hevosille, jotka tekivät pitkää työpäivää monesti hyvin vaativissa olosuhteissa.

Korvessa talven lumisen,
kulkee ruuna kuormineen.
Reessä pölkyt köllöttää,
ukko ruunaa ohjastaa
tiellä näreisen notkon.
Kuurassa on ruunan harja,
keskellä lumisen talven.

-Matti Viinikainen

4. Vesireitit ovat tärkeitä

Vesireitit ovat olleet tärkeitä kulkuväyliä. Pitkiä matkoja on taitettu muun muassa kirkkoveneillä. Kyläläiset muistavat myös tarinan kirkkoveneturmasta, jossa Myhinselällä hukkui 13 ihmistä. “Vanhaksi lahoksi“ kutsutun veneen pohja oli ollut heikossa kunnossa ja se oli hajonnut kesken matkan.

5. Kievarin pihaan saapui juuri kyyti

Kievareiden velvollisuutena oli vastata matkalaisten majoituksesta, muonituksesta ja kyydistä seuraavaan paikkaan. Kohtaus perustuu Ester Viinikaisen (os. Hänninen) muisteluun. Hänen vanhempansa August ja Mari pitivät kievaria Myhinpää-nimisellä tilalla 1900-luvun alkupuolella. Sitä lähimmät kievarit sijaitsivat Säkinmäen Lamminpäässä ja kirkonkylällä Virtalassa. August Hännisen kuoltua kievaritoiminta loppui ja tila pakkohuutokaupattiin. Se siirtyi Antti Matilaiselle, joka rakensi talonsa tien toiselle puolelle.

6. Aurinko lämmittää sulattaen huurteiset mustikanvarvut
Katkelma Anja Pessalan runosta.

7. Se on meillä ens viikolla se neovvolapäevä

Kielo Puranen: “Tarinassa suunnitellaan neuvolamatkaa Savonjoella marraskuussa 1977. Tie valmistui seuraavana vuonna, ja samanaikaisesti saatiin sähköt. Tie- ja valojuhlia vietettiin marraskuussa 1978. Ennen tien valmistumista kesäisin kuljettiin vesiteitä ja talvisin jääteitä pitkin.”
Perillä neovvolassa poeka tutkittii ja rokotettii ja kaikki olj hyvin. Veljpoekakii viihty, ku olj uusia ja erlaesia leluja ku kotona. Reissu onnistu hyvi, kottii kerettii jo ennen pimmeetä.

8. Herään supistuksiin

Jaana Jalkanen: ”Mummoni Sylvi Laitinen Rautalammin Myhinkoskelta ja pappani Antti Matilainen Myhinpään Keurulasta avioituivat 1928. Heidän maataloaan kutsuttiin Antiksi isännän mukaan. Heille syntyi neljä tyttöä ja viisi poikaa muutaman vuoden välein. Antti-pappa oli toiminut kätilönä. Mummi muisteli, miten hän kerrankin kävi synnyttämässä kesken navettatöiden.”

9. Omat äidit esitteli

Äitienpäiväjuhlia oli perinteisesti järjestetty koululla. Vuonna 1981 perustettu Myhinpään kylätoimikunta elvytti tätä osin jo unohtunutta perinnettä sekä järjesti muitakin tapahtumia kuten pikkujouluja. Niissä oli usein ohjelmana kyläläisten näytelmiä ja runoja. Äitienpäiväruno on osa Hannu Aallon kirjoittamaa kronikkaa, joka kertoi vuoden tapahtumista kylällä.

10. Kotiseutu koostuu tarinoista, paikoista ja tutuista reiteistä

Kinttupolkujen taakse Myhinpäähän saapunut rouva kirkonkylältä oli todennut: ”Tänne teille on niin pitkä matka, että johan tullessa kerkeää syödä kaikki mitä ostaa kaupasta.” Tosin ei kauppaa joka päivä tarvittukaan, koska kaikkea tarpeellista kasvatettiin “nurkkapielessä”. Syrjäisyys on edelleen suhteellinen käsite.

Kaisa Naukkarinen: “Vanhat polut ovat osa kulttuuriperintöämme. Kuljemme samoja polkuja meitä edeltäneiden ihmisten ja välillä eläintenkin kanssa. On ollut kiinnostavaa kuulla paikallisia tarinoita esimerkiksi siitä, miten tutut polut ja ihmiset ovat tuoneet helpotusta elämään näkökyvyn heikentyessä sairauden vuoksi. Itse tekeminen ja toisaalta yhdessä toimiminen tuntuvat korostuvan täällä.”

11. Kirpeä maaliskuun loppupuolen aamu
Katkelma Matti Pellisen kirjasta Ristivuoren salaisuus (Karisto 1954).

Matti Pellinen (1925-1997) oli Savonjoella asunut postinkantaja ja itseoppinut kirjailija. Hän kirjoitti runoja, näytelmiä ja kotiseutunsa maisemiin sijoittuvia nuorten seikkailukirjoja. Pellis-Matin positiivista elämänasennetta muistellaan kylällä vieläkin. Kerrotaan, että hän osasi sanoa jotain myönteistä jokaisesta. Luonto oli Matille tärkeä – hän tunsi lähiseudun polut, metsät ja linnut. Tarinassa mainittu koron huutaminen viittaa palokärjen keväisiin soidinääniin.

12. Lapsijoukko matkaa reellä kouluun

Matti Manninen: “Elettiin 50-luvun puoliväliä, kun vanhemmat sisarukseni kävivät koulua Myhinpäässä. Matkaa koululle oli viisi kilometriä tietöntä taivalta. Sulan maan aikaan kuljettiin jalkaisin ja talvella hiihtäen tai hevosreellä. Koulun pihalla ohjakset sidottiin rekeen ja hevonen käännytettiin yksin palaamaan kotiin, sillä isä tarvitsi sitä päivän töissä.”

Kasan ja Myhinpään välinen tie valmistui vuonna 1959. Eino Tuure: “Tien edestä ammuttiin pois kalliota ja isoja irtokiviä. Kerran olin alle sadan metrin päässä tielinjasta, kun yhtäkkiä varoittamatta kuului kova pamaus. Kiviä satoi joka puolelle, kova romina kävi metsän läpi.”
Mitään ei onneksi sattunut, eikä Eino virkkanut räjäytyksiä hoitaneelle Väinöllekään jälkikäteen mitään tästä tapauksesta.

13. Nainen kulkee pölyistä Myhinpääntietä

Tiina Oksanen: ”Jutussa olevat Kimmo ja Pasi olivat ainoat ikätoverini kylällä. Pasi oli kanssani samalla luokalla kun aloitin Myhinpään ala-asteen. Yhteinen harrastus meillä oli kulkea rallien harjoituksissa ja kerätä nimikirjoituksia. Pojat kuolivat samana kesänä, Kimmo 20-vuotiaana toukokuussa ja Pasi 18-vuotiaana heinäkuussa -91.”

Jyväskylän Suurajot olivat merkittävä tapahtuma kylällä. Alkuaikona rallia ajettiin myös yöaikaan. Monet kuskit tulivat kyläläisille tutuksi. Ari Vatanen on kirjoittanut Myhinpäästä: ”Rautalammin takamailla Savon korvessa oleva pikataipaleista mahtavin sai minut vauhdista hurmioituneeksi silmät kiinni soittavan pianistin tavoin. Ylitin siellä itseni. Mutta syvimmän jäljen sisimpääni jättivät kylän ihmiset”.

14. Minä laulan lapsen virren
Vanha kehtolaulusävelmä ja sanat Rautalammilta.

15. Häkkilässä on alkamassa talkootanssit &
16. Lähetää porukalla talakootanssii

Talkoiden jälkeen ohjelmassa saattoi olla tanssia tai leikkejä. Kylällä asui itseoppineita pelimanneja. Matti Viinikainen: ”Kauppias Aarne Hänninen osasi myös soittaa haitaria. Törstiksi kutsuttu kauppias soitteli muun muassa talkoissa ja ”nurkkatansseissa”. Kerran joku oli varastanut hänen hattunsa illan aikana, kun huomio oli ollut soittamisessa. Seuraavassa soittopaikassa Aarne Hänninen oli kysynyt, onko talossa naulaa. Naula löytyi ja kauppias iski hattunsa naulalla kiinni seinään. Eipähän lähtenyt hattu enää omille teilleen.”

Jaana Jalkanen: “Kerran oli talkootanssit Riuttalan tuvassa ja tanssiporukka lähti Simon Ilmarin autolla Myhinpäästä kyydissään Ilmarin veli Eeli, Lipi sekä Antero ja Jouko haitareittensa kanssa. Auto ajautuikin ojaan ja osui pisteaitaan. Yksi aitapuu oli tullut auton etuosasta sisään ja tökännyt haitariin, joka oli alkanut ujeltaa. Eeli oli tokaissut hampaittensa välistä, että `nyt tuli ratio syllii`.“

17. Yöllä vaihtui lokakuuksi
Katkelma Anja Pessalan runosta.

18. Sota alkaa marraskuun viimeisenä päivänä

Jones Oksanen: ”Talvisodan alettua iskeytyi suomalainen pommikone Hämeenniemen rantakallioon noin 300 metrin päähän mummolastani. Onnettomuudesta säilyneitä tavaroita varastoitiin mummolan aittaan, josta kylän kossit kävivät "lainaamassa" yhtä pommia.

Välirauhan aikana putosi toinenkin lentokone Konneveteen. Onnettomuudessa selvisi vain tähystäjä, muut kaksi menehtyivät. Isä oli ollut kavereineen pöllimetsässä Konneveden rantamilla, nähnyt onnettomuuden ja soutanut tähystäjän maihin.”

19. Tietoa saadaan paljon suusta suuhun &
20. Myhinpäähän posti kulkee hevospelillä

Anja Pessala: ”Lapsuudessani 40-luvun lopulla postin kuljetti Myhinpäähän ns. Postin Eeli, joka vaimonsa Tildan ja lastensa Ellin ja Auliksen kanssa asui maantien toisella puolella harmaassa mökissään. Monesti olin postia hakemassa ja muistan ihailleeni Elliä jakamassa lehtiä ja kirjeitä tuvan penkille pieniin kasoihin.”

Myöhemmin posti siirtyi linja-auton kyytiin ja maantien varteen ilmestyivät heittolaatikot. 1.10.1966 vietettiin Myhinpään Postiasema I:n avajaisia. Postiaseman hoitajana työskenteli Kaija Viinikainen sekä jakajana ensin Ilmari Matilainen, sitten Matti Viinikainen. Postin yhteydessä toimi myös Suomen ensimmäinen postikirjasto.

Jalkaisinkin postia jaettiin pitkiä matkoja. Savonjoen postinjakajana toimi Matti Pellinen, joka toimitteli samalla kyläläisten muitakin asioita kirkolla – tarina kertoo että kävipä tämä jonkun puolesta lääkärissäkin. Päivittäistä työmatkaa kertyi jopa 42 kilometriä, maratonin verran. Aapeli Turpeinen vei postin Myhinpäästä Häkkilään kesällä polkupyörällä ja talvella potkurilla. Heidän jäätyään eläkkeelle postireitit yhdistettiin ja loputkin postit siirtyivät auton kyytiin.

21. Istun auringon sulattamalla rantapenkalla

Anja Pessala: ”Saviniemessä oli minun lapsuusaikanani isoja mäntyjä ja koivuja eli täyttä metsää. Kävimme täältä poimimassa sieniä syksyisin ja keväällä hiihtäen pälvien ilmestyttyä puiden juurille syömässä talven pehmentämiä puolukoita.”
Kirjoittaja istuskelee nauttimassa keväisestä jäiden soitosta Korppisen rannalla muistelemassa ja miettii myös Saviniemessä olleen mökin asukkaita Miinaa ja Vihtoria. ”En usko, että entiseen aikaan harmaan mökin asukkaat juurikaan kiinnittivät huomiota jäiden helinään. Elämä oli kovaa ja jokapäiväinen leipä etsinnässä.”

22. Olisi helppoa kertoa tuttu tarina kuolevasta kylästä

"*Kylässämme on kaksi kauppaa ja puhelin*. Näin aloitti 50-luvun alkupuolella muuan oppilas aineensa aiheesta Kotikyläni. Tämän kertoi isäni Eero Lahti, joka toimi yläkoulun opettajana. Nykyäänhän siellä ei ole yhtään kauppaa ja puhelin on jokaisen taskussa!" (Katriina Vehviläinen)

Kyläläisten tarinoissa tuli usein esille suru palveluiden häviämisestä ja kylän hiljenemisestä. Toisaalta positiivisiakin asioita löytyy: rauhaa, puhtaita järviä, omavaraisuutta ja luonnon antimia arvostetaan. Kulkuyhteydet esimerkiksi Jyväskylän ja Kuopion suuntaan ovat hyvät. Monet ovat halunneet jäädä synnyinseudulleen ja monet myös palata tänne. Kylälle on muuttanut myös uusia asukkaita ja kesäasukkaita. Erään paluumuuttajan sanoin "täällä saa elää elämän parasta aikaa korvessa".

23. Kun aikoinaan maailmalle kävi tie

Sari O'Meagher: "Minun Myhinpää-tarinani on yksinkertainen ja samalla monimutkainen. Savon tyttö lähtee maailmalle ja sitten Savon tytön sydän haluaa takaisin eikä muuta vaihtoehtoja paljon ollut. Päädyin asumaan Tasmanian saarelle Australiassa, perustin perheen sinne paikallisen mieheni kanssa, ja sitten ostin mökkitontin Myhinpäästä sitä näkemättä sydämeni ääneen luottaen.

Minulle mökkini on aarre, jonka olen viime vuosina voinut jakaa Australian sukulaisteni kanssa. Nyt myös ystäväni ovat kiinnostuneet siitä, minne katoan kuukausiksi, ja toistakymmentä kaveria on tulossa tänä vuonna vierailemaan Myhinpäähän Australiasta. En ole rikas perijätär, teen kovasti töitä ja hienon auton tai TV:n sijasta laitan palkkani mökkiin. Eihän siinä mitään 'järkeä' ole, mutta sydämeni on Myhinpäässä rauhassa ja sille ei arvoa voi laskea."

LÄHTEITÄ

Kalle Hänninen. SKS:n arkisto, perinteen ja nykykulttuurin kokoelma. Kaukonen, Toini 230:1. 1940.
Frans ja Ester Viinikaisen haastattelutallenne. SKSÄ 310.1981.
”Minä laulan lapsen virren”: SKVR IX2 100, Jalkanen. 1. 87.
Suomen Kansan Sävelmiä – Runosävelmät II. Valve 353. Rautalampi 1886.
Kulttuuripolku-sivusto. Rautalammin museo.
Kulttuuriympäristön palveluikkuna. Museovirasto.
M.O. Pellinen: Ristivuoren salaisuus. Karisto 1954.
Tähtitaival - Ari Vatasen mietteitä 14.4.2009 - arivatanenrally.com
Jorma Tuuren laatimat kyläkirja-aineistot

Käsiohjelmaa varten on työryhmän lisäksi haastateltu Kaija ja Matti Viinikaista, Jorma Tuurea, Jukka Matilaista sekä Eino Tuurea.

Kuunnelmassa on hyödynnetty Ylen elävän arkiston vapaasti käytettäviä äänitehosteita.

KIITOKSET

Kesän ja syksyn tapahtumiin osallistuneet kyläläiset ja vieraat, Vanhan Häkkilän Jaakko ja Kirsti, Kasan Matti ja Anja, Myhinpään Antin talon Paula, Rose, Pekka, Ansa ja Antti, Satumaa, Taavetinmäen mökki, Häkkilän erä, niittokone, Korpikulttuuri ry, Rautalammin kirjasto, Rautalammin kunta, Rautalammin museo, Taiteen edistämiskeskus

Kyläraittien taidemuseo on Arkkitehtuuri- ja ympäristökulttuurikoulu Lastun sekä Kuopion taidemuseon yhteishanke, joka mahdollistaa taidetoimintaa Pohjois-Savon harvaan asutuilla alueilla vuoden 2023 aikana. Hanke on rahoitettu Taiteen edistämiskeskuksen harvaan asuttujen alueiden (HAMA) kulttuuritoiminnan erityisavustuksella.

“Parasta aikaa korvessa”

KUUNNELMAN LÖYDÄT OSOITTEESTA

RAUTALAMMINMUSEO.FI

NETTIMUSEO POLKUJA MYHINPÄÄHÄN